

ХРЕСТИ ПРИДОРОЖНІ: ПАМ'ЯТЬ І БЕЗПАМ'ЯТСТВО

НАРИС

Богдан Кияк
доктор екон. наук,
м. Київ

Вразила мене недавно картина в телевізійній передачі: Черкащина, а точніше – правобережне село на високих дніпровських кручах, куди його перенесли перед затопленням черговим рукотворним морем. З прибережної смуги визирають напівзруйновані часом і водою дерев'яні хрести колишнього сільського цвинтаря. Весняними потоками винесло декілька таких понівечених хрестів у яр, звідки вони, розкинувши залишки своїх рамен-перекладин, нібито намагаються виповзти на крутий берег, піднімаючись вище по схилах до краю села, щоб збудити коротку людську пам'ять і нагадати односельцям про їхніх померлих предків, благуючи перезахоронити їх. А стежка-дорога, що спускається з кручі до води, всіяна рештками праху та білими кістками з розмитих могил. На тлі цієї жахливої, гнітючої картини молода черкашанка, сумно усміхаючись, заявляє: *«Це вже так здавна, і ми звикли»*. Проходить мимо рибак, відвертається від телекамери та твердить: *«Не тільки я – тут усі рибалять»*. А на покалічених хрестах, що їх прибило до берега, ще можна розгледіти решки надписів імен тих, що знайшли свій останній притулок на дні штучного моря, на дні людського забуття.

Вже згодом подібну сумну картину я знайшов у вірші *Тараса Мельничука*:

**« чий це човни
пливуть по степу
чий це предки
клепочуть кістками
за нами
як білі лелеки
в гнізді
чий це вікна
дивляться в воду
чий це ілюзії
стенають плечима –
якого народу? »**

І виринув спогад із далекого дитинства: повноводним весняним потоком, що переповнив береги місцевої, зазвичай мілководної, річки і підтопив поля й оселі прикарпатського села, пливуть мимо батьківської хати старі дерев'яні хрести, зрізані чи зрубані атеїстами-советчиками під орудою директора місцевої школи. Тими хрестами селяни традиційно ще з часів Австро-Угорщини розмежовували надані чи придбані земельні наділи – невеличкі клаптики, що передавались в сім'ях від покоління до покоління. На цій «земельці» зосереджувались усі помисли і надії селян.

Та цього святотатства виявилось замало войовничому компартійцю і його руки «засвербіли» й до інших хрестів. Благо, в селі залишилися після виселення колоністів німецька кірха і польський костьол. За *«доброю радянською традицією»* костьол перетворили на колгоспний склад і там ще терли льон. Але хрест на костьолі височів у центрі села, з чим ніяк не міг миритися секретар партосередку, він же й директор школи. Оскільки ніхто із селян не наважився виконати його наказ – зняти того хреста, то й прийшлося йому самому видиратися по крутому даху до хреста. Що сталося при цьому, ще й зараз переповідають односельчани. Не добравшись до хреста, зухвалий «богоборець» поковзнувся і під саркастичні коментарі селян і школярів, що зібралися полюбуватися «чудом», полетів донизу, зламавши при цьому руку й ногу. *«То все – кара Божа»*, – коментувало цю оказію все село. Після таких подій покалічений атеїст покинув село, котре його не любило, і продовжив свою «боротьбу» в уже іншому гірському селі, де й загинув за не до кінця з'ясованих обставин.

А та величава церква, до хреста якої так і не добрався невгамовний директор, сьогодні відкрита, тепер вже як діюча для всіх, хто долиною річки Прут наближається до Карпат по ярмчанській дорозі. І веде ця дорога аж до підніжжя Говерли, звідкілья серпантинном витоптаних стежок піднімаються на вершину тисячі туристів, закінчуючи подорож біля величавого семиметрового сталевого хреста, поставленого (як і капличка біля підніжжя гори) коштом славного українця, німецького інженера з Мюнхена – **Осина Барецького**, про якого ще не раз згадуватиму. Ставити хрести на найбільших гірських вершинах – така традиція побутує на Заході, в його Альпах – і він вперто поширював її не лише на Чорногорі.

А неподалік урочища Заросляк на вершині Козьменчика знаходимо колючі дроти і траншеї – це сліди першої світової війни. Тут можна віднайти не лише старі трофеї (залишки гарматних снарядів, розірваних гранат), а й побачити неподалік військовий цвинтар, на якому під хрестами й іменними плитами поховані австрійські солдати (всього їх близько 50-ти). На головному кам'яному постаменті – надпис (німецькою) гласить: «*Своім вірним до могили героям*». Що дивує – всі австрійські могили прибрані, не так давно хтось запалював на них свічки. А поряд – дві невпорядковані, майже зрівняні з землею могили російських солдат. Ось так і в горах проявляється різна культура людської пам'яті. Нехтування мертвими – одна з домінант російського життя. Ніде в світі нема таких занедбаних цвинтарів як у наших лісах, де досі валяються непоховані з першої світової війни російські кістки.

Дотримуючись місцевого звичаю, родина поставила невеликого хреста на узбіччі біля хати, в підпільній капличці якої мій батько Роман – **отець Андрій** – роками відправляв Службу Божу, будучи відомим «радянським педагогом» навіть після звільнення його «компетентними органами», аж до своєї передчасної смерті.

Поховали його на цвинтарі Дем'янів Лаз біля могил перезахоронених за його участі жертв, що трагічно загинули від сталінського режиму. Хрест на могилі отця Андрія не лише нагадує перехожим про славні справи відомого патріота-християнина, а й застерігає від страшного минулого, допомагає задуматись кожному над своєю подальшою стежкою, щоб віднайти дорогу власного пізнання – шлях до себе. Бо кожному треба нести свій хрест.

На кінець згадаймо глибоку за змістом притчу: подорожник втопився під тягарем свого хреста і почав благати Бога, щоб той дав йому інший хрест – легший. Тоді відкрилась перед подорожником печера, де було багато хрестів на вибір, були там і легкі та гарні, але жоден з них не лягав так зручно на плечі мандрівника, доки він не вибрав простий хрест з пальмового дерева, щоправда важчий, але неначе навмисно припасований до його рамен. А це був його старий хрест...

Нещодавно мудрий священник Церкви Святого Василя у Києві завершив недільну проповідь про хресну дорогу такими поетичними рядками **Ліни Костенко**:

**Моя пам'ять плаче над снігами,
Де стоять берези і хрести.
У зимові срібні амальгами
Біле сонце хоче прорости.**

**Я живу, бо ще мені живеться.
Бо живу, дав Бог мені снаги.
Із твого невидимого серця
Кров калини капле у сніги.**

Пам'ятаймо! ■

**Закарпатські кладовища, на яких останній спочинок
знайшли солдати Першої світової війни**